

Čtení o Richardu Weinerovi neboli Čtení o čtení o Richardu Weinerovi

Filip Charvát

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav germánských studií
filip.charvat@ff.cuni.cz

Richard Weiner je mimořádný autor. Přestože byl v minulých desetiletích — a částečně je stále i dnes — pro své údajně kryptické, nesrozumitelné, nehudební nebo přímo nečeské psaní často kritizován a ignorován, najdou se přece stále obhájci, kteří o něm tvrdí, že jeho dílo představuje vrcholnou událost české moderní literatury. Naposledy v tomto smyslu vystoupil přední britský bohemista Robert Pynsent, který v rozhovoru pro *Lidové noviny* (z 26. srpna 2018) prohlásil, že na rozdíl od politicky konformního a jinak maloburžoazního Karla Čapka si velmi váží Jaroslava Durycha a Richarda Weinera.¹

V dané situaci by bylo zajímavé vědět, jak tito obhájci argumentují, v jakých kontextech a jakými metodami by Weinera představili a v jakém konkrétním smyslu má být Weinerův přínos pro českou literaturu mimořádný. Antologie, takto pojatá, by musela prezentovat nejlepší ukázky interpretačních prací. Pak by se ukázalo, jestli Weinerovo dílo může inspirovat ke kongeniálním interpretacím (nebo ne). A v konečném důsledku by bylo možné sledovat, zda by tyto interpretace ve svém souznění mohly načrtnout alternativní koncept čtení moderní české literatury.

Petr Málek, který od roku 1998 vyučuje v Institutu slavistiky na Hamburské univerzitě a dílem a osobou Richarda Weinera se dlouhodobě zabývá, výše načrtnutý program ve svém *Čtení o Richardu Weinerovi* přímo nesledoval. Už podtitul této antologie (*Dimenze (ne)dorozumění 1917–1969*) naznačuje jiný směr. V úvodu Málek píše, že jeho *Čtení* „upřednostňuje texty, které se k Weinerovu dílu vztahují jako k živé otázce, na niž mnohdy nenalézají odpověď“ (s. 7). Jeho hlavním cílem je ukázat, jak se v důsledku dobové kritiky „formoval autorův kritický a literárněhistorický obraz“ (s. 6), který se často jevil negativně, protože byl v rozporu jak s tradičními, tak i s dominantními soudobými literárními normami, a to zvláště co se týče Weinerova druhého tvůrčího období (1928–1933).

Máلكovo uvažování je nejpřesvědčivější tam, kde vysvětluje Weinerovu recepci v dobovém politicko-estetickém kontextu. Například negativní postoj Františka Götze k lyrickým sbírkám *Mnoho nocí* a *Mezopotamie* osvětluje takto: „Neodpovídal kritikovu celkovému pohledu na čapkovskou generaci, které připsal centrální posta-

1 <https://www.lidovky.cz/na-capkovi-je-vsechno-spatne-d16-/kultura.aspx?c=A180824_144057_ln_kultura_krku> [9. 9. 2018].

vení v českém duchovním životě v době popřevratové: [Götz:] „Duch, jímž je nesena tato generace, je pravý konstruktivní duch mladého českého státu [...], její aktivita je aktivitou duchovní i státní koncentrace, harmonizace [...]“ (13). Takto podařené kontextualizace najdeme nejenom v Úvodu editora, ale také v krátkých vysvětlivkách na konci jednotlivých recenzí, které v kostce představují recenzentův profesní profil a jeho estetickou orientaci a připojují editorovy stručné komentáře. Tak vykládá Málek v jedné takové vysvětlivce např. Chalupeckého dlouhodobý zájem o Weinerja jeho „hledáním alternativního pojetí modernosti“, po jehož příznamech pátral právě „v tvorbě opomíjených autorů-solitérů“ (s. 176).²

Málkova antologie není monotónním sledem kritických článků. Svou kompozicí (úvodem, oddíly s příspěvky a krátkými vysvětlivkami a aktuální bibliografií na konci) podává určitý narativ recepce díla Richarda Weinerja. Úvodní komentář naznačuje — jak už bylo výše zmíněno — tendenční rozpor mezi Weinerovým dílem a estetickými pozicemi dobové kritiky, který sice často vede k nedorozumění, přesto však odkrývá celou řadu pro Weinerja signifikantních tematických uzlů. Neporozumění je největší při prvotním čtení, zmírňuje se v případě bilancování a v porozumění se nakonec obrací tam, kde je Weiner pochopen jako průkopník druhé nebo jiné moderny/avantgardy.

Po Úvodu a dvou člancích od Weinerja samotného následuje první oddíl k recepci, která se soustřeďuje na rané bilance Weinerova prvního tvůrčího období (1913–1919). Registruje se Weinerova rozpolcenost, jednak jeho lyricko-idylické sklony, jednak destruktivně dušezpytné tendence. Patrná je snaha přiřadit ho ke kubistickému umění. Jako nezasvěcenější soudobý kritik se od začátku ukazuje Miroslav Rutte, jehož příspěvkem Málek také zahajuje rej kritických článků. Rutte vyčnívá jednak analytickým pochopením důležitých témat, stylistických zvláštností a relevantních kontextů Weinerova díla, jednak syntetickou intuicí pro vnitřní souvislosti a logiku jeho poetiky. Jako příklad zde můžeme uvést, jak Rutte nejdříve vystopuje *aspekty rozpolcenosti* ve Weinerově díle, jak potom vysvětluje, že tyto aspekty ústí do *konceptu dvojníka*, a jak na závěr tento koncept logicky spojuje s Weinerovým *leitmotivem nevědomé viny*.

Ale také méně podařené analýzy, ve kterých se spíše než Weiner tematizuje kritička dispozice samotná (*to se mi nelíbí, to je proti mým zásadám, tomu nerozumím a také tomu nechci rozumět*), mohou někdy vést k plodným výsledkům. To se stane, když kritik jakoby nechtěně objeví charakter nebo kvality díla (např. opakovanou kritikou Weinerova zoufalství, úděsu, nesmyslů a mysticismu prosvítne nechtěně Weinerova koncepce mystické poetiky, neboť, jak píše na konci *Lazebníka*, „k Bohu [...] lze dospět jedině důsledným zoufalstvím“). Další možností je, že zvláště opakovaná mylná kritika vyprovokuje čtenáře k vlastnímu přemýšlení (např. když Götz, stejně jako Karel Čapek a jiní, vytýká Weinerovi „nedostatek sociální substance“ [s. 132], a přitom nevidí, že utváření nestabilních sociálních struktur odpovídá zmíněné mystické koncepci, zatímco kniha jako např. *První parta* v jejím kontextu prostě vzniknout nemůže).

Takové druhotně vyprovokované, zprostředkované poznatky čtenář získá hlavně při četbě článků třetího oddílu (*Dezertér své generace?*), které nejsou bilanční, ale v nichž recenzenti většinou bez pochopení a odmítavě reagují na díla Weinerova dru-

2 Podobně jako Theodor W. Adorno, který v jinakosti jako takové spatřoval příznak obecné platnosti moderního umění (protože v moderně je *das Einsame das Gemeinsame*).

hého tvůrčího období. Kritici povětšinou konstatují kryptický a agramatický charakter těchto textů a rovnou ho odmítají (výjimky: opět Rutte a Jindřich Štyrský), anebo nabízejí simplifikující kauzální biografická vysvětlení ([Jindřich Vodák:] „[Weiner], vzdálen domova, připoután k cizímu prostředí, po léta nežije skutečností českou, nýbrž francouzskou, a čeština mění se mu přitom nezbytně v řeč více myšlenou“ [s. 107]).

To se proměňuje ve čtvrtém oddílu, kde najdeme první bilance celého díla, publikované většinou kolem roku 1937, kdy Weiner zemřel. František Xaver Šalda, Bohumil Novák, Jindřich Chaloupecký a Oldřich Králík jsou mezi prvními, kteří kladou koncepční otázky k celému dílu, ptají se jakoby po sémantickém gestu a estetické nutnosti této moderní koncepcí v kontextu nejen české, ale hlavně evropské literatury, čím také začíná přechod od kritiky k literární historii.

Zvláštní postavení má poslední, pátý oddíl. Jedná se o tři příspěvky (Věra Linhartová, Zbyněk Hejda, Bohumil Doležal), které nejenom podávají interpretace Weinerova díla, ale zároveň polemizují s presumovaným literárněhistorickým obrazem Weinerja (a s vládnoucím výkladem avantgardy vůbec). Zakomponování těchto pozdějších článků do celkové koncepce antologie do určité míry ospravedlňuje skutečnost, že autoři 60. let z okruhu časopisu *Tvář*, stejně jako doboví kritikové, byli *angažováni* v tom smyslu, že vedle kritiky díla jako takového si buď připravili půdu pro vlastní tvorbu (Linhartová), anebo zároveň „směřoval[i] k narušení ustáleného vnímání uměleckých hodnot a k provokativně odlišnému pohledu na význam vybraných autorů v literární historii i soudobém literárním kontextu“ (Málek o Doležalovi, s. 218).

Antologie dále nabízí „sopsis vydaných prací Richarda Weinerja a široký výběr literatury o něm a jeho dílech“ (s. 219) — a to i po roce 1969.

Co se týče grafického uspořádání, můžeme vyzdvihnout, že vedle černého písma je v knize — tak jako v celé ediční řadě — použito také červené ke zvýraznění jmen, titulů nebo pro vysvětlující pasáže. Tato volba činí celý text přehledným a zpříjemní práci s ním, stejně jako ilustrace (fotky, kopie manuskriptů, kresby ke knihám) a skutečnost, že každý ze zařazených textů začíná na nové stránce.

Pokusme se tedy o shrnutí. Málkovo *Čtení* rekonstruuje dobové kritické snahy o pochopení Weinerova díla. Zrcadlí tím v mnoha ohledech prvotní problémy, které má každý, kdo se pokouší o čtení a výklad těchto bezesporu náročných textů. Prezentuje ve svých zasvěcenějších ukázkách tematické uzly a v některých případech také metodické postupy, které zůstávají i pro budoucí badání směrodatné. Antologie minimálně ve stejné míře poukazuje také na nedostatky dřívějších pokusů, na neadekvátní předpoklady a očekávání, které neumožňují přístup ke smyslu textů — a tím všeobecně závislost výsledků na předem zvoleném kontextu. V tomto ohledu si může Málkova antologie nárokovat status významného nového referenčního díla pro další badatelský diskurz o Weinerovi.

Oproti tomuto velkému pozitivu by byl účinek publikace kontraproduktivní, kdyby sugerovala, že čtenář by *Čtením* získal přehled o možnostech interpretací Weinerova díla vůbec. Editor nicméně ve svém úvodu tvrdí, že už touto antologií podává „reprezentativní pohled na Weinerja a jeho dílo, je reflektována či přinejmenším předznamenána většina témat a motivů, na něž naváže a jež o nové akcenty prohloubí pozdější weinerovské badání“ (s. 6). Toto tvrzení je přinejmenším vágní, zavádějící

a hlavně zůstane pouze u něj. Na existenci většinového badatelského diskurzu, který vzniká až po roce 1989, Málek sice velmi krátce poukazuje na poslední stránce svého úvodu, potom ho ale už systematicky ignoruje. Čtení neprezentuje kolekci nejlepších prací, které zatím o Weinerovi vyšly, a ani u klasických interpretů, jako jsou Chalupický a Linhartová, nebyly vybrány jejich nejzralejší, ale počáteční pokusy. Jak bylo výše vysvětleno, Málkův výběr má svou logiku. Z mého pohledu by publikace ale významně získala na hodnotě, kdyby editor (např. ve vysvětlivkách nebo v doslovu) stejně jemně a inteligentně jako v případě vnitřních souvislostí dobového diskurzu poukázal také na některé pokračující linie nebo případné zlomy v pozdější diskuzi. Nejde přitom tak moc o čestné uznání pozdějšího interpretačního úsilí, které je zde redukováno na pouhý suplement dřívějšího poznání, ale spíše o sugesci falešného pocitu jistoty, co se týče naší znalosti Weinerova díla. Skutečnost, že známe tři čtyři hory ve fantaskním světě Richarda Weinerja, ještě neznamená, že bychom znali také cestu, která nás na tyto hory vede, a už vůbec ne, že bychom měli tušení, jaké to je, vidět svět z jejich vrcholů očima tohoto *velkého moderního básníka* (Štyrský).

AD:

Petr Málek (ed.): *Čtení o Richardu Weinerovi. Dimenze (ne)rozumění 1917–1969*. Institut pro studium literatury, Praha 2017. 248 s.

